

УДК 78.087.683.02.071.2(477)"Боян":7.049.1:(477.85/.87)

Василь Чучман

ГУЦУЛЬСЬКА ТЕМАТИКА В РЕПЕРТУАРІ ЗАСЛУЖЕНОЇ ХОРОВОЇ КАПЕЛИ УКРАЇНИ «БОЯН» ім. Є. ВАХНЯКА

Проаналізовано репертуар заслуженої хорової капели України «Боян» ім. Є. Вахняка з метою виявлення творів на гуцульську тематику, окреслено роль і значення цих творів як символів «малої батьківщини» диригента, народного артиста України Євгена Дмитровича Вахняка у формуванні виконавської традиції мистецького колективу.

Ключові слова: *заслужена хорова капела України “Боян” ім. Є. Вахняка, Євген Вахняк, диригент, хорове виконавство, хоровий репертуар, Гуцульщина, музичне мистецтво Гуцульщини.*

Образи природи в розкішному поєднанні барвистого краєвиду Карпатських гір та щедрого гуцульського фольклору знайшли свій відбиток у творчості багатьох митців. Музичні барви Гуцульщини яскраво виражені в хорових творах Миколи Колесси, Євгена Козака, Анатолія Кос-Анатольського, Петра Милославського, Василя Калинюка та багатьох інших українських композиторів. Естетичні враження картин природи Гуцульського краю у гармонійному співзвуччі з культурним середовищем та побутом сприяли вихованню видатного диригента-хормейстера Євгена Вахняка, який понад 50 років керував заслуженою хоровою капелою України “Боян”, що нині носить його ім’я.

Метою дослідження є виявлення в репертуарі заслуженої хорової капели України “Боян” ім. Є. Вахняка твори на гуцульську тематику, окреслити роль і значення цих творів як символів “малої батьківщини” диригента, народного артиста України Євгена Дмитровича Вахняка (1912–1998) у формуванні виконавської традиції мистецького колективу.

Мистецька постать Є. Вахняка символізує собою цілу епоху в історії хорового мистецтва Львова, Галичини, а відтак, України. Його виконавська та педагогічна діяльність сприяла формуванню цілого виконавського пласта у хоровому мистецтві України. Під впливом його творчої особистості виросло декілька поколінь диригентів-хормейстерів, сформувалася виконавська манера багатьох хорових колективів.

Народився Є. Вахняк 4 грудня 1912 р. у Надвірній в багатодітній сім’ї греко-католицького священика. Саме в Надвірній, в цьому мальовничому куточку Гуцульського краю, Є. Вахняк з раннього дитинства перейняв від своїх батьків високі християнські цінності, любов до рідного краю, до його пісенно-музичного фольклору.

Батько Євгена був сотрудником у Надвірнянській церкві, керував дитячим церковним хором, мав гарний голос, грав на скрипці. Мати також гарно співала і грала на фортепіано, часто акомпанувала батькові-скрипалеві та іншим виконавцям у концертах, що їх організовувало товариство “Просвіта”. Батьки змалку прищеплювали дітям любов до музики та поезії. Музикування в сімейному колі визначило подальшу долю Євгена. Мати стала його першою вчителькою музики. Найсильнішими музичними враженнями його дитячих років стали “Пісня про Байду” у виконанні мандрівного бандуриста, а також те, як на плебанії у Вахняків вояки Української Галицької Армії проводили репетиції вистави “Назар Стодоля” [8, с. 11–12].

Тут слід згадати про ту важливу роль, яку відіграло греко-католицьке духовенство в суспільно-політичному і культурному житті русинів-українців Східної Галичини кінця XIX початку XX ст. Як найбільш освічена, найактивніша та національно-свідома верства українського суспільства, греко-католицьке духовенство сприяло розвиткові національної ідеї, активно впливало у процес національного становлення українців буквально у всіх сферах життя. Першочергово місія духовенства була скерована на піднесення духовності та моралі народу, на запобігання асиміляції українства в польському і австрійському середовищах. Вахняки брали активну участь у громадському житті, в просвітнянських акціях, за що люди їх дуже любили і поважали [8, с. 12].

Після закінчення Надвірнянської початкової школи Є. Вахняк навчався у Коломийській гімназії (1923–32 рр.), яка тоді славилася сильним педагогічним колективом. Коломия того часу була важливим центром української культури і освіти Східної Галичини, де зберігалися глибокі національно-культурні традиції. У гімназії Євген, окрім загальноосвітніх предметів, вивчав німецьку, латинську і грецьку мови, теорію музики та сольфеджіо, вчився гри на скрипці, співав у гімназійному чоловічому хорі, виконував сольні партії, часто ставав за пульт, допомагаючи диригентові вивчати хорові твори до Шевченківських днів, до ювілеїв Лесі Українки та Івана Франка. Музичне життя цього міста надзвичайно сильно вплинуло на формування Є. Вахняка як музиканта – тут він вперше почув спів знаменитого хору під орудою Дмитра Котка [4, с. 3].

Після закінчення гімназії, навчаючись на юридичному факультеті Люблінського католицького університету (1933–1934), Є. Вахняк співав в студентському хорі, а згодом – у хорі питомців Львівської богословської академії, де він навчався у 1934–1939 рр. На четвертому році навчання семінариста Вахняка призначено регентом академічного хору. Варто згадати, що в той час, разом з Є. Вахняком, у Львівській богословській академії навчалися Володимир Василевич – згодом відомий диригент і колега Є. Вахняка, а також Мирослав Іван Любачівський – майбутній глава Української Греко-Католицької Церкви. Ректором академії був Йосиф Сліпий, музику викладав музикознавець і композитор Борис Кудрик [8, с. 14].

Ще з дитинства Є. Вахняк мріяв стати співаком. Та лише у двадцятитрирічному віці він наважився спробувати свої сили на ниві сольного співу. У 1936 р., одночасно з навчанням у богословській академії, він почав відвідувати заняття у Львівському музичному інституті ім. Миколи Лисенка. Євгена було зараховано в клас вокалу Лідії Улуханової, яка пророкувала йому кар'єру співака [3, с. 266]. Окрім занять з вокалу юнак слухав лекції Василя Барвінського, Нестора Нижанківського, Бориса Кудрика, Станіслава Людкевича, Миколи Колесси, цікавився музичним життям Львова, відвідував оперу, бував на концертах чоловічих хорів “Сурма” і “Бандурист”, мав нагоду бачити С. Людкевича за пультом “Львівського Бояна” [8, с. 14].

У вересні 1939 р., з приходом радянських “визволителів”, Є. Вахняк, не маючи можливості далі навчатися у богословській академії, вступив у новостворену державну хорову капелу “Трембіта”. Тут він працював спочатку хористом-солістом, а згодом помічником головного диригента, формувався як виконавець під

впливом видатних диригентів – Дмитра Котка, Петра Гончарова та Олександра Сороки [8, с. 15; 56–57].

Спостерігаючи за їх роботою, Є. Вахняк вникав в тонкощі тембрової драматургії, переймав методику творення звукообразів. Згадуючи про О. Сороку та його роботу над звуком у хорі, Є. Вахняк писав: “Чого хоче від нас ця неспокійного серця людина? – дивувались співаки. – Невже ми не так розуміємо дороге нам мистецтво, виконуємо маловиразно чи, може, бездушно, не відчуваємо краси чудової народної пісні, не вміємо по-справжньому інтерпретувати твори Лисенка, Леонтовича?” [2, с. 5].

Християнські моральні цінності, перейняті з дитинства від батьків, любов до рідного краю, до його культури та мистецтва, дух українських національно-визвольних змагань, мистецьке середовище Коломиї та Львова 20–30 рр. ХХ ст., а також ґрунтовна освіта, здобута в стінах Коломийської гімназії, Люблінського католицького університету, Львівської богословської академії, Вищого музичного інституту, згодом Львівської консерваторії ім. М. Лисенка, та творча праця в новоствореній капелі “Трембіта” стали тим благодатним ґрунтом на якому зростав Є. Вахняк як людина, і на якому дозрівав і розвивався його таланти як митця.

Заслужена хорова капела України «Боян» ім. Є. Вахняка є унікальним аматорським хоровим колективом з самобутньою творчою біографією. Хор засновано влітку 1946 р. при Львівському обласному будинку народної творчості диригентом Володимиром Панасюком. В березні 1947 р. цей колектив очолив Є. Вахняк – тоді ще студент Львівської консерваторії. Згодом один з хористів так згадував своє перше знайомство з Є. Вахняком: “Якось на чергову репетицію хору прийшов молодий, симпатичний чоловік, з ясным, лагідним поглядом і усмішкою на устах. Привітавшись з хористами, він сказав: “Віднині я буду вашим диригентом”. І почалася наполеглива творча робота”. У 1949 р. хор під орудою Є. Вахняка перейшов творчо працювати до Львівського будинку культури працівників зв’язку [8, с. 27].

Завдяки наполегливій та самовідданій праці Є. Вахняка та його хористів, цей невеликий хор розвинувся до рівня академічної хорової капели, знаної в Україні та в межах колишнього СРСР. За час своєї діяльності капела працівників зв’язку (так тоді називався колектив) виступала з концертними програмами в Києві, Москві, Ленінграді, Вільнюсі, Ризі, Таллінні, а також гастролювала у Боснії, Хорватії, Польщі. У 1965 р. за високу виконавську майстерність колективу присвоєне почесне звання заслуженої капели УРСР [1].

Керуючи капелою зв’язківців, Є. Вахняк паралельно провадить активну педагогічну діяльність в музичних закладах Львова, активно залучає студентську молодь до співу в капелі. В розмові про Є. Вахняка його колишній учень Володимир Головок згадує: “Вони [студенти] дуже любили його [Євгена Вахняка]. Вони б напевно пішли і в вогонь, і в воду за ним. Вони так його любили за його доброту, щирість, і таку прихильність, і таку українську позицію. [...] Він ніколи не говорив, що він є борець за ті ідеї, що нам давали в той час, в 60–70 рр., ніколи. Але він вмів так вселити надію і ту ідею українського патріотизму, що без зайвих слів ми всі розуміли про що ходить. [...] Робив він це незначними, але виразними штрихами, і якимсь невидимим духом, невидимим для ока непосвяченого, але ми, ті що хотіли і прагнули цього – то ми це відчували, відчували і брали, і були вдячні. Він

це вголос не говорив, але умів так в репертуарі все вложити, що ми знали про що ходить і що він хотів від нас” [6].

Невипадково з капелою під керівництвом Вахняка поєднали свої долі декілька поколінь людей, серед яких були колишні вояки УГА, УПА, особи, репресовані більшовицьким режимом. До колективу вступала закохана у пісню, національно свідомо молодь. Капела стала сприятливим середовищем для формування музичної еліти України. Саме тут у різні роки співали та формувались як музиканти Стефан Турчак, Іван Гамкало, Тарас Микитка, Андрій Кушніренко, Ігор Жук, Микола Попенко, Марія Процев'ят, Зиновій Демцюх, Ярослав Базів, Іван Небожинський, Богдан Завойський, Роман Сов'як, Михайло Бурбан, Орест Кураш, Василь Яциняк та багато інших [8, с. 41].

Продовжуючи традиції галицького музичного товариства “Боян” кінця ХІХ – початку ХХ ст., капела несла українську пісню в народ, пробуджувала почуття патріотизму. У 1980-х роках, з огляду на просвітницьку діяльність, що її вела капела, та на знак підтвердження свого життєвого і творчого кредо, артисти капели та її керівник Є. Вахняк вирішили повернути з небуття назву “Боян”. Адже хор “Львівського Бояна” перестав існувати у 1939 р., коли було організовано капелу “Трембіта”. З того часу хору під назвою “Боян” у Львові не було. Отож, з середини 1980-х років капела працівників зв'язку почала іменувати себе – Заслужена хорова капела України “Боян”. Назва ця ще довгий час не давала спокою тодішньому партійному керівництву. Саме слово “Боян” для них здавалося ворожим і “пахло” націоналізмом. Лише після довгих і терпеливих пояснень, що слово це – ім'я співця, який згадується в давній писемній пам'ятці “Слово о полку Ігоревім” все поступово владналося [8, с. 48].

Як свідчать архіви капели, в її репертуарі було чимало творів, що оспівують гуцульський край, його мальовничу красу і героїчну історію. Ці твори, написані українськими композиторами ХХ ст., в великій мірі опираються на поетичний та інтонаційний матеріал гуцульського фольклору.

Твір композитора Євгена Козака на слова Григорія Коваля «Вівчарик» довгий час вважався своєрідною творчою візитівкою капели. Його дуже любили співати хористи, а диригент Є. Вахняк говорив, що твір цей, в якому прекрасно передано дух Гуцульщини з її багатим мелосом, відзначається «легкістю фрази, прозоро світлим звучанням, еластичністю ритму, грою фарб, граціозною пульсацією, струнким “бігом” дрібних тривалостей, агогічною гнучкістю» [8, с. 24]. Сольну партію у цьому творі блискуче виконували Марія Процев'ят, Ярослава Крилошанська, Євгенія Базів.

До «золотого фонду» репертуару капели «Боян» входить також твір А. Кос-Анатольського «Гей, браття-опришки». Тематика опришківської боротьби завжди підтримувала національний дух не лише гуцулів, а й усіх українців, особливо в часи радянської влади. Солістом цього твору тривалий час був Володимир Пержило [8, с. 42].

Згадані вище твори, а також «Коломия-місто» А. Кос-Анатольського та «Ой на високій полонині» П. Милославського входили до конкурсних програм, до фондових записів на радіо та телебаченні. Капела неодноразово виконувала їх у концертних залах України, а також в Москві, Ленінграді, Таллінні. Знаковою подією

для капели «Боян» та її керівника Є. Вахняка була концертна поїздка до Коломиї, яка відбулася в травні 1980 р. Про неї писав у місцевій районній газеті викладач Коломийського Педагогічного училища Я. Полатайчук: «Хвилюючим був кінець концерту, коли хор заспівав пісню нашого земляка А. Кос-Анатольського «Коломия-місто»» [10].

Слід зазначити, що багато творів А. Кос-Анатольського, М. Колесси, Є. Козака вперше виконувалися саме капелюю працівників зв'язку, яка вважалася творчою лабораторією львівських композиторів [8, с. 30].

Гуцульські мотиви присутні також в композиторській творчості самого Є. Вахняка, зокрема в його обробці «Фраїрочко, щось думала» та у «В'язанці закарпатських народних пісень». В цих творах Є. Вахняк як композитор продовжує традиції жанру циклічних хорових творів, що започатковані М. Лисенком і продовжені Ф. Колессою, Г. Давидовським та іншими. Слід зазначити, що Є. Вахняк до своїх композицій завжди ставився скептично, не любив їх афішувати. Спочатку він апробовував їх із капелюю «Боян», деякі твори переробляв по декілька разів [4, с. 7–8].

Окрім виконавсько-інтерпретаторської та композиторської діяльності самого Є. Вахняка, вагомим внеском в розвиток та популяризацію музичного мистецтва Гуцульщини стала творча діяльність його учнів. Серед них особливо слід відзначити Миколу Попенка, який понад двадцять років очолював Державний заслужений академічний Закарпатський народний хор, багато сил і творчої енергії віддав збиранню, розшифровці та мистецькій обробці фольклору [9] та Богдана Дерев'янка – художнього керівника та головного диригента Гуцульського ансамблю пісні і танцю Івано-Франківської філармонії (1970–1981 рр.). У створених під керівництвом Б. Дерев'янка вокально-хореографічних композиціях через синтетичне поєднання народних пісень, танців та інструментальної музики знайшли своє сценічне втілення гуцульські народні обряди [5, с. 5].

Про значний внесок Є. Вахняка в розвиток музичного мистецтва Гуцульщини добре пам'ятають на його «малій батьківщині» у Надвірній. Тут, у Музеї історії Надвірнянщини постійно діє експозиція, присвячена Є. Вахнякові. Серед експонатів – особисті речі диригента, книги, світлини, партитури, грамоти, інші документи.

Своїх творчих зв'язків з Гуцульщиною капела «Боян» не пориває і після смерті Є. Вахняка. Основною ланкою цих контактів є співпраця капели з народним камерним хором «Феліціо» з Надвірної під керівництвом Наталії Байдак. Протягом 2007–2012 рр. цими двома колективами втілено в життя чимало спільних мистецьких проєктів.

Від початку заснування і до сьогодні капела об'єднує співаків-аматорів, які є представниками різних професій і, водночас, великими ентузіастами хорового співу. Одним із таких співаків-ентузіастів є Володимир Тимчук, уродженець селища Ясіня, що на Закарпатській Гуцульщині, офіцер Збройних Сил України, викладач Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, а окрім цього – поет, письменник, член багатьох громадських організації патріотичного спрямування. З його ініціативи капела «Боян» неодноразово побувала з концертами на Закарпатській Гуцульщині, брала участь в багатьох мистецько-патріотичних акціях. У листопаді 2008 р., також з ініціативи В. Тимчука, започаткувалась творча спів-

праця капели з композитором Василем Калинюком – заслуженим працівником культури УРСР, неодноразово відзначеним преміями Спілки самодіяльних композиторів Закарпаття [7, с. 4]. Народився він 6 січня 1937 р. в с. Кваси на Рахівщині, випускник Ужгородського державного музичного училища (клас хорового диригування Петра Гудзя). На чолі ансамблю пісні і танцю “Гуцульщина” Ясінянського лісокомбінату концертував у Києві, Москві, а також за межами колишнього СРСР. Автор нотних видань: «Гуцульські наспіви» (1995), до якого увійшло 29 народних співанок та ряд оригінальних творів; «Церковний дзвін: Літургія церкви Різдва Пресвятої Богородиці смт. Ясіня» (2003); «Барвінкове віно» (2004) до якого увійшли оригінальні твори та обробки народних мелодій автора [11, с. 3–4].

Капела «Боян» була учасником авторського концерту з нагоди 75-ліття В. Калинюка, що відбувся в Рахові 29 квітня 2012 р., та виконала ряд його творів – обробки народних пісень “Ой на горі, на горі”, “Ой на ставку, на ставочку”, “Ой коляда, колядиця”, “Заспівай, вівчарю, пісню” на вірші Василя Піпаша-Косівського, “Повстанем” на вірші В. Тимчука, а також “Вірую” на канонічний богослужбовий текст. Останній твір особливо припав до душі усім хористам і диригенту, увійшов до постійного репертуару капели і часто виконується в концертах і під час богослужінь. Пейзажна лірика віршів В. Піпаша-Косівського та інтонаційно-ритмічний склад музики В. Калинюка у творі “Заспівай, вівчарю, пісню” виразно змальовує красу карпатських гір та передає дух гуцульського фольклору.

З огляду на вже сказане можемо стверджувати, що гуцульська тематика, яка представлена творами Є. Козака, А. Кос-Анатольського, П. Милославського, В. Калинюка і самого С. Вахняка займає вагомe місце в репертуарі заслуженої хорової капели України “Боян” ім. С. Вахняка, а цілюще повітря “малої батьківщини” Вахняка “живило” і досі “живить” створений ним колектив. Свою любов до Гуцульщини, весь комплекс пов’язаних з нею музично-естетичних та національно-патріотичних мотивів С. Вахняк зумів передати своїм співакам та учням. Унікальне поєднання в його багатогранній особистості християнського, мистецького і патріотичного первнів слугувало тією рушійною силою, що надавала снаги та стійкості у важкі часи тотальної десакралізації українського суспільства. Засобами мистецтва та мовою символів С. Вахнякові вдавалося виразно промовляти до своїх хористів, учнів та сподвижників, ділитися з ними своїми сокровенними думками та почуваннями. Таким чином він реалізовував свої екзистенційні принципи, чинив тихий опір системі та вселяв надію в серця багатьох людей.

Ще на початку ХХ ст. Андрей Шептицький, будучи єпископом Станіславівським, у своєму пастирському посланні “До моїх любих гуцулів” писав: “Памнітайте в’одно: то, шо Вам дедя тай няня лишили, то маєте гітем своїм по смерті лишити. Тай тиму за життя мусите цего маєтку боронити тай нічьо з него ни змарнувати!” [12]. Ці слова вповні відповідали життєвому кредо Є. Вахняка, вони збігаються з життєвими і творчими принципами В. Калинюка. Ці люди – живий приклад патріотизму, простого, без пафосу, який полягає, насамперед, у щоденній сумлінній праці. “Тай тогди най ніхто з Вас ни боїтси божитиси на правду, бо це ни є гріхом. Гріхом є лиш божитиси на неправду або на екус дуже пусту річ” – так митрополит Андрей навчав гуцулів боронити свого перед всіма зайдами, що

всякими хитромудрими способами виманювали в простого довірливого люду важко зароблене ним добро [12].

Хорове мистецтво як один з найдемократичніших жанрів, може залучати широке коло учасників та слухачів і мати надзвичайно позитивний вплив на громаду як в естетичному плані, так і в плані збереження історичної пам'яті народу, через виконання музичних творів, пов'язаних зі словом. Гуцульська тематика в репертуарі та творчій діяльності заслуженої хорової капели України "Боян" ім. Є. Вахняка яскраво засвідчує названі тенденції. Взаємодія минулого та сучасного, продовження давніх традицій, їх дослідження та розвиток зобов'язує сучасне покоління митців бути гідними постави та справам славних попередників, а також сповнює відчуттям обов'язку перед нащадками.

Vasyl Chuchman. *The hutsul topic in the repertoire of the Honoured Choir of Ukraine "Boyan" named after Yevhen Vakhnyak.*

In the article we study the artistic work of the Honoured Choir of Ukraine "Boyan" named after Yevhen Vakhniak, and specifically the part which concerns the Hutsul region – the birthplace of the conductor, the People's Artist of Ukraine Yevhen Vakhniak (1912–1998). We analyzed from this angle the repertoire of the choir and its concert activity, we designated the role and the meaning of the symbols of the conductor's birthplace in the choir performing tradition.

The brief overview of Ye. Vakhniak creative career gives us the possibility to determinate the influence of the creative environments and certain personalities on the formation of personality of the artist, shows the power of his ethical principles and esthetic preferences which were mostly formed thanks to the world view of the sociocultural environment of the artist's birthplace. At the same time, we note the influence of Ye. Vakhniak artistic work on the professional growth of several generations of the conductors and the performing manner of many choirs.

The Honoured Choir of Ukraine "Boyan" named after Yevhen Vakhniak started its artistic career as a small amateur choir which became famous in Ukraine and abroad thanks to the hard work of the conductor and the chorists and received the title of Honoured Choir of Ukraine. With its concert national educational activity, the choir continued the traditions of the music association "Boyan". As a result, in the mid-1980s, the conductor and the chorists started to name their choir "Boyan" and so they made this name, which disappeared in 1939, come back into the artistic area of Lviv.

The repertoire of the Honoured Choir of Ukraine "Boyan" named after Yevhen Vakhniak is rich on the choir compositions based on the poetic and intonational material of hutsul folklore. They sing of the picturesque beauty of the hutsul land and its heroic history. These compositions make the "gold fund" of the choir's repertoire and stay the original "artistic mark" of the group. During many years they were the part of the concert and contest programs and were recorded multiple times on the radio and television. The choir leded by Y. Vakhniak was considered as the laboratory of Lviv composers and was the first performer of many compositions of Anatolii Kos-Anatolskyi, Mykola Kolessa, Yevhen Kozak. It is natural that the hutsul tunes are present in the choir compositions of Y. Vakhniak.

The disciples of Ye. Vakhnyak Mykola Popenko and Bohdan Derevianko, who leaded the professional artistic groups of the region, also contributed a lot into development of the art of the Hutsul region. They made a big work collecting, examining and adapting the hutsul folklore.

The artistic connections of the choir “Boyan” with the Hutsul region last till today. Their main part is the cooperation with the Chamber Choir “Felicio” from Nadvirna, the city where Ye. Vakhnyak was born. In 2007–2012, both choirs realized in common several artistic projects. Besides, at the initiative of the chorist Volodymyr Tymchuk born in Yasinia, the choir “Boyan” had many concerts in Trans Carpathian region (Bohdan, Rakhiv, Yasinia), started the creative cooperation with the local composer Vasyl Kalyniuk and became the first performer of some of his compositions.

As conclusion, we may confirm that the Hutsul topic in the artistic activity of the Honoured Choir of Ukraine “Boyan” named after Yevhen Vakhniak takes a special place, it is represented as well in the repertoire as in the geography of concerts. Figuratively saying, the healing air of Ye. Vakhnyak birthplace was giving life to the choir that he created and still does.

Key words: *Honoured Choir of Ukraine “Boyan” named after Yevhen Vakhniak, Yevhen Vakhniak, conductor work, choral performance, choir repertoire, Hutsul region, musical art of Hutsul region.*

Література

1. Архів ЗХКУ «Боян» ім. Є. Вахняка. – інв. № 19650527. – 1 арк.
2. Вахняк Є. Олександр Сорока. – Київ : Музична Україна, 1975. – 64 с.
3. Вахняк Є. Пам'ять про неї житиме у віках // *Соломія Крушельницька : спогади, матеріали, листування* : у 2 ч. Ч. 1. : спогади / [ред. Р. М. Немировський]. – К. : Музична Україна, 1978. – С. 266–268.
4. Вахняк Є. Хорові твори, солоспіви, твори для фортепіано / [упор. О. Підківка]. — Львів : НВМ поліграфічного технікуму УАД, 2003. – 96 с.
5. Гелей С. Народження “Мрії” // “Мрія”. Сторінки історії. – Львів : Афіша, 2005. – 268 с.
6. Інформатор: Головка Володимир Семенович, 1946 р. н. Інтерв'юер: Чучман Василь Мар'янович, художній керівник та диригент заслуженої хорової капели України “Боян” ім. Є. Вахняка, асистент кафедри хорового співу факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка. Дата інтерв'ю: 24.06.2015 р. Місце проведення інтерв'ю: м. Львів.
7. Кухта В. Наперекір фальшивим голосам... // *Калинюк В. Барвінкове віно* : збірник пісень та обробок народних мелодій. – Ужгород : Мистецька Лінія, 2004. – 192 с.
8. Лига В. І. І проросте посіяне зерно: Євген Вахняк: людина, митець, педагог. – Львів : Дивосвіт, 2001. – 112 с.; 32 с. іл.
9. Митровка М. Ужгородець Микола Попенко своєю творчістю утверджує самобутність Закарпатського краю. [Електронний ресурс] URL: <http://karpatnews.in.ua/news/32380> (перевірено: 10.06.2016).
10. Полатайчук Я. Чудовий концерт // *Червоний прапор*. – 1980. – 20 трав.
11. Тимчук В. На творчій гуцульській царині Василю Калинюку – 75! // *Зоря Рахівщини*. – 14.01.2012. – № 3–4.
12. Шептицький А. Пастирське послання єпископа Андрея “До моїх любих гуцулів” // *Пастирські послання 1899–1914 рр.* – Т. 1. – Львів : Артос, 2007. – С. 88–89.

